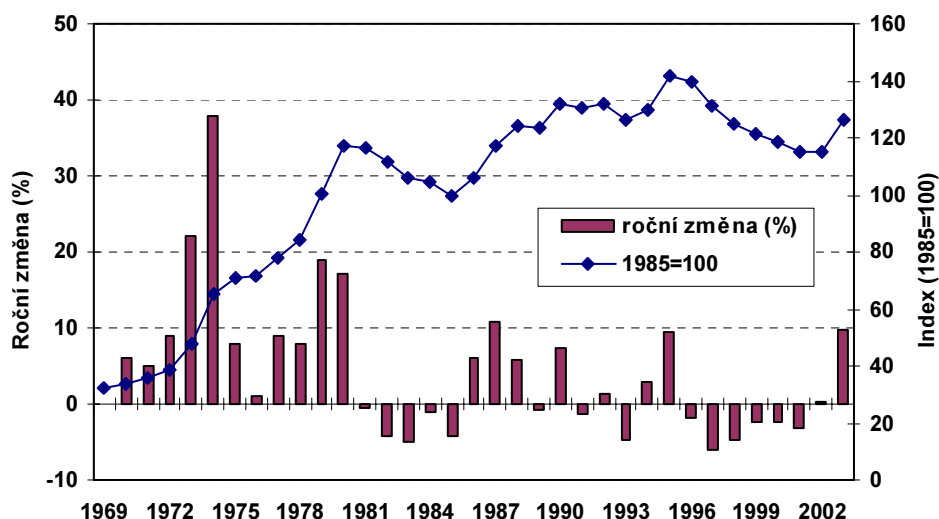

3. Ceny v mezinárodním (světovém) obchodě

1.1. Globální tendence

V mezinárodním obchodě jsou ceny v neustálém pohybu (Graf 3-A). Mírný poválečný růst cen byl přerušen v 70. letech minulého století dvěma cenovými šoky (způsobenými „ropnou krizí“ a „barierou přírodních zdrojů“). Vzestup vývozních jednotkových cen (v dolarech) dosáhl tempa 13,8 % ročně. Proti iniciátorům ropných šoků se postavila počátkem 80. let „reaganomika“ preferující boj s inflací. Růst cen byl v první polovině 80. let vystřídán jejich poklesem, dosahujícím v průměru 2,8 % ročně. V následujících pěti letech byl růst cen obnoven, ceny rostly tempem 6,9 % za rok. Po rozpačitém vývoji v první polovině 90. let, poznamenaném recesí, se růst cen začal obracet v pokles. V letech 1996-2002 se snižovaly vývozní jednotkové ceny v průměru o 3,4 % ročně. Následoval obrát, v roce 2003 se ceny zvýšily o 9,8 %.

Graf 3-A Vývoj cen ve světovém obchodě (vývozní jednotkové ceny na dolarové bázi)

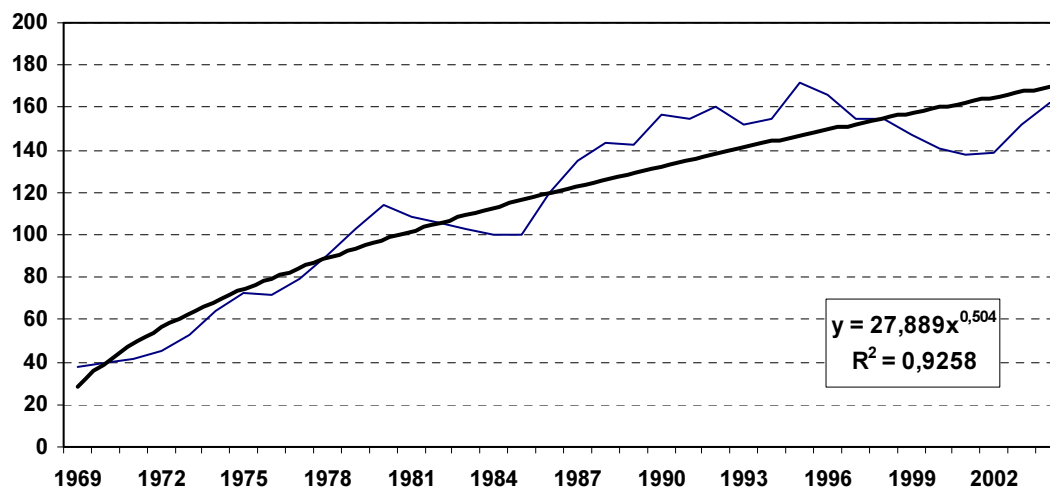

Pramen dat: International Financial Statistics – Yearbook, IMF, 2005

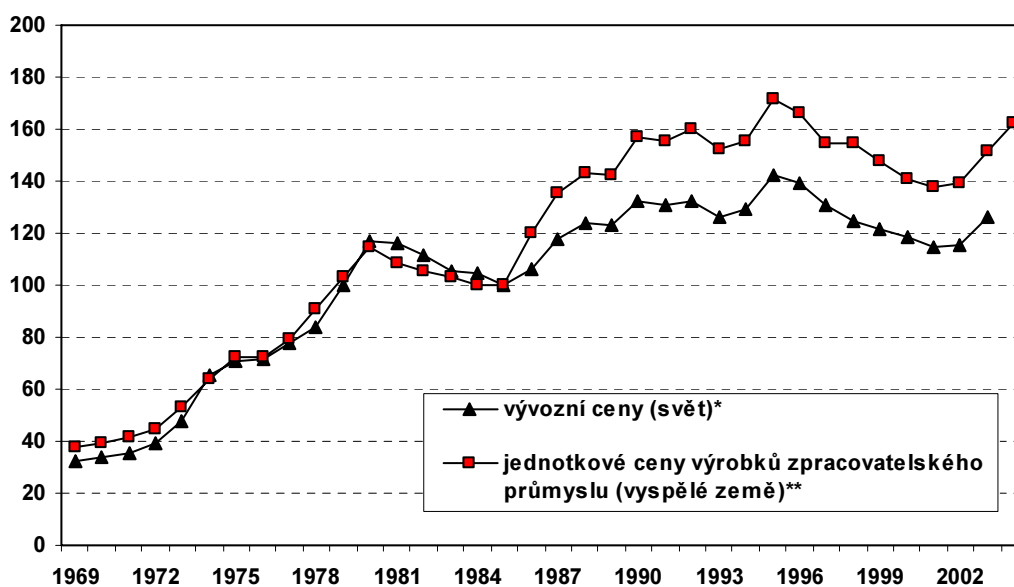
Jednotkové ceny světového vývozu jsou v podstatě určovány vývojem jednotkových cen vývozu výrobků zpracovatelského průmyslu vyspělých zemí. Růst cen těchto výrobků mírně zaostával v 70. letech, v dekádě 1985-1995 vykázal vůči cenám surovin výrazný předstih.

Analýza vývoje cen v zahraničním obchodě se zeměmi EU

Graf 3-B Vývoj cen výrobků zpracovatelského průmyslu (vývozní ceny vyspělých zemí na bázi USD, 1985 = 100)

Graf 3-C Podmíněnost vývoje světových cen vývozními cenami výrobků zpracovatelského průmyslu vyspělých zemí (na bázi USD, 1985=100)

^{*)} International Financial Statistics – Yearbook, IMF, 2005

^{**)} UNCTAD Handbook of Statistics (CD 2004), United Nations, 2005
údaje za rok 2004 se týkají měsíců leden–červen

1.2. Ceny základních komodit

Základní komodity způsobují spíše odchylky od trendu, než že by určovaly trend vývoje cen (Tabulka 3-1, Tabulka 3-2). **Nestabilita cen základních komodit vnáší značná rizika do světové ekonomiky, do mezinárodního obchodu i do národních ekonomik.** Je obecně známo, že největší rizika pocházejí z cen ropy. Ale ještě větší nestabilitu než cena ropy vykazují například ceny cukru, kávy, vlny, kůže, niklu, stříbra.

Surovinová krize v první polovině 70. let byla nastartována arabsko-izraelskou válkou v roce 1973 (arabští členové OPEC vyhlásili embargo vůči zemím podporujícím Izrael). Ale hospodářské i politické krize obvykle dávají průchod projevům kumulovaných problémů a vedou k jejich řešení. Relativně nízké ceny surovin počátkem 70. let vedly k převýšení poptávky nad nabídkou. Udržovaly při životě technologie náročné na energii a suroviny, na druhé straně měly za následek omezení investičního rozvoje těžebních odvětví v důsledku jejich nízké výnosnosti. Zvýšení cen vedlo ke zintenzivnění geologického průzkumu a vysoké investiční aktivitě v těžebních odvětvích. Současně mělo za následek zpomalení ekonomického růstu a převratné strukturní změny vedoucí k potlačení energeticky a materiálově náročných technologií a odvětví. Situace se vzápětí změnila, nabídka začala převyšovat poptávku.

Tabulka 3-1 Průměrné roční změny (dolarových) cen v mezinárodním obchodě

	1980/1971	1985/1980	1990/1985	1995/1990	2000/1995	2003/2000
ropa	33,8	-5,3	-4,0	-5,2	8,9	0,8
minerální suroviny, kovy	11,0	-6,6	8,2	0,1	-3,4	-0,3
potraviny ¹⁾	15,1	-11,9	3,3	3,0	-5,4	2,2
zemědělské suroviny ²⁾	14,0	-6,1	7,3	2,5	-6,7	0,3
jednotkové ceny výrobků zpracovatelského průmyslu	11,9	-2,9	9,4	2,0	-3,9	2,6
Informativně:						
ceny výrobců ^{3,4)}	9,5	4,5	1,7	1,3	0,7	
spotřebitelské ceny ³⁾	9,4	6,5	3,8	3,0	1,6	1,8

Pramen dat: Handbook of Statistics, UNCTAD, 2005

¹⁾ káva, čaj, obilniny, luštěniny, cukr, maso, ryby, rostlinný olej, ovoce, zelenina, ...

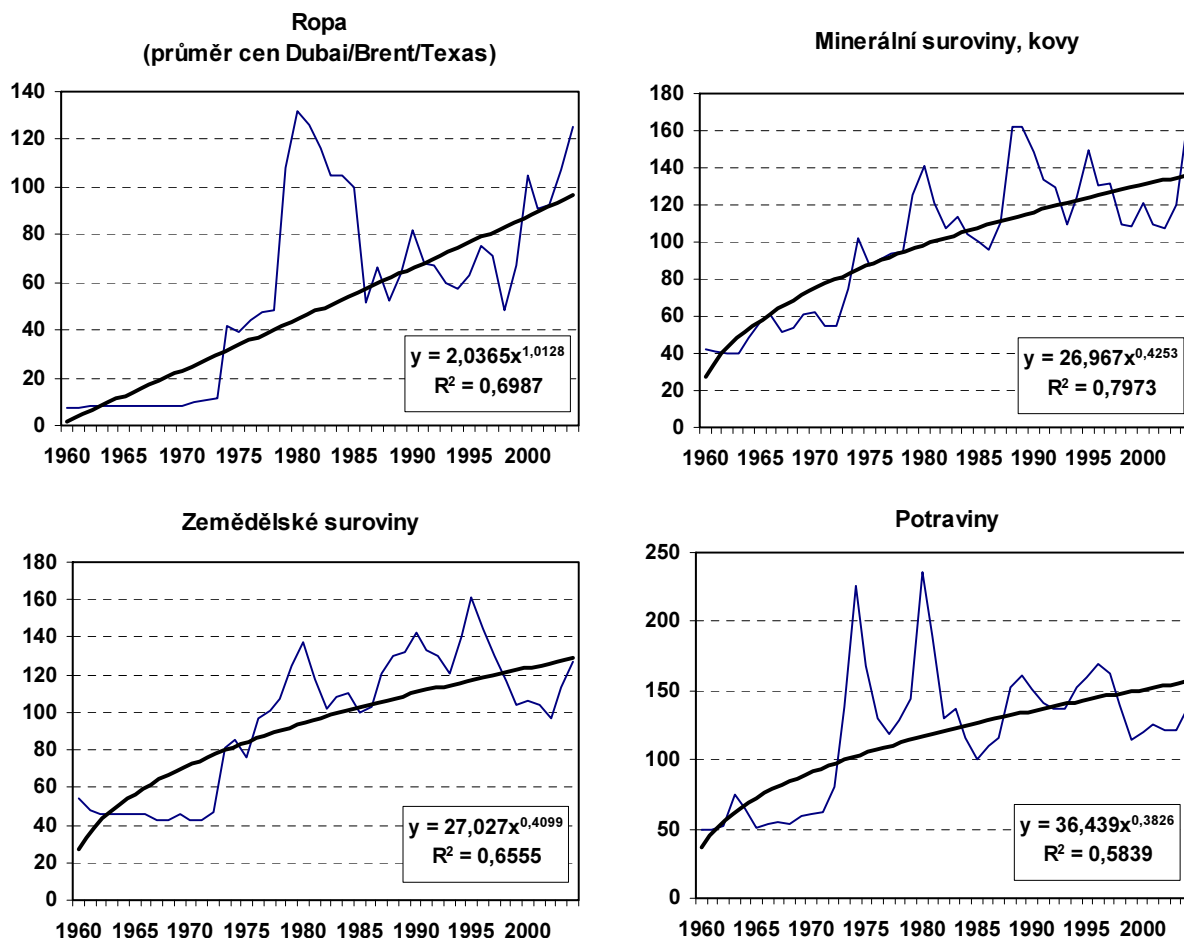
²⁾ bavlna, vlna, juta, sisal, dřevo, tabák, kůže, guma, ...

³⁾ ceny v průmyslových zemích (pramen dat: International Financial Statistics – Yearbook 2004, IMF, 2005)

⁴⁾ zpravidla jde o ceny průmyslových výrobců, některé země udávají velkoobchodní ceny (pramen dat: International Financial Statistics – Yearbook 2004, IMF, 2005)

Analýza vývoje cen v zahraničním obchodě se zeměmi EU

Graf 3-D Vývoj cen paliv a surovin (na bázi USD, 1985 = 100)

údaje za rok 2004 se týkají měsíců leden-červen

Pramen dat: UNCTAD Handbook of Statistics (CD 2004), United Nations, 2005

Koeficient determinace (R^2) naznačuje, že možnosti předvídat vývoj cen základních komodit jsou slabé. Počátek (konstanta a) i sklon regresní křivky (regresní koeficient b – exponent) jsou pro jednotlivé druhy základních komodit velmi rozdílné. Odchyłky od tendence vývoje cen jak ji vyjadřují hodnoty odpovídající regresní rovnici signalizují velkou nestabilitu cenových indikátorů.

Tabulka 3-2 Nestabilita cen v mezinárodním obchodě (1960-2004)

	Parametry regresní rovnice ¹⁾		
	R^2	a	b
Ropa	0,70	2,04	1,01
Minerální suroviny, kovy	0,80	26,97	0,42
Zemědělské suroviny	0,66	27,03	0,41
Potraviny	0,58	36,44	0,88
Jednotkové ceny výrobků zpracovatelského průmyslu	0,93	27,89	0,50
Informativně:			
Ceny výrobců ^{2,3)}	0,96	24,70	0,43
Spotřebitelské ceny ³⁾	0,95	15,40	0,56

¹⁾ mocninná funkce ($y = a * x^b$); výchozími veličinami jsou cenové indexy charakterizující vývoj v letech 1960-2004 (pramen dat: Handbook of Statistics, UNCTAD, 2005)

Analýza vývoje cen v zahraničním obchodě se zeměmi EU

²⁾ zpravidla jde o ceny průmyslových výrobců, některé země udávají velkoobchodní ceny (pramen dat: International Financial Statistics – Yearbook 2004, IMF, 2005)

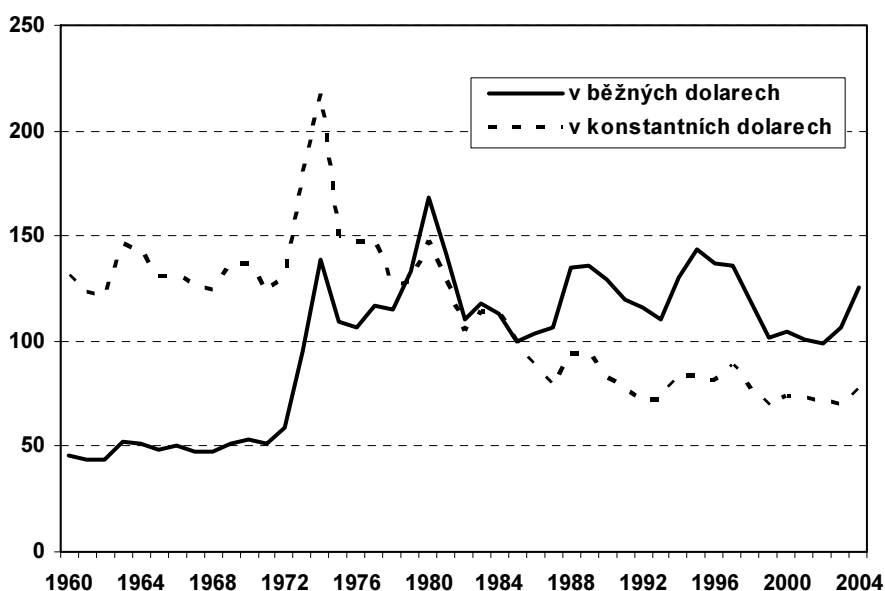
³⁾ ceny v průmyslových zemích (pramen dat: International Financial Statistics – Yearbook 2004, IMF, 2005)

Cena ropy se koncem 70. let šplhala ke 40 USD za barel v situaci, kdy bylo možno naléhavý přírůstek poptávky pokrýt zvýšením těžby z ropných polí, kde náklady nedosahovaly ani 1 USD za barel. V takové situaci je prognóza ceny velmi problematická.

Navzdory představám o limitech růstu světové ekonomiky, které argumentují omezeností přírodních zdrojů, zaznamenaly relativní ceny základních komodit tendenci k poklesu - rostly ceny základních komodit pomaleji než jednotkové ceny výrobků zpracovatelského průmyslu. V porovnání s rokem 1971 byly v 1. pololetí roku 2004 v průměru dolarové ceny minerálních surovin vyšší o 192 %; ceny zemědělských surovin vzrostly o 200 %, ceny potravin jen o 77 %. Jednotkové ceny výrobků zpracovatelského průmyslu se zvýšily ve stejném období o 290 %. Cena ropy dosáhla třináctinásobek výchozí úrovně.

Vývoj cen je mezinárodními organizacemi uváděn zpravidla na dolarové bázi – je ovlivněn změnami kurzu dolaru. Podle propočtu UNCTAD měly ceny základních komodit v konstantních dolarech (po dramatickém vzestupu v letech 1973-1974) tendenci k poklesu.

Graf 3-E Vliv kurzu dolaru na ceny základních komodit (1985 = 100)

Pramen dat: UNCTAD Handbook of Statistics (CD 2004), United Nations, 2005

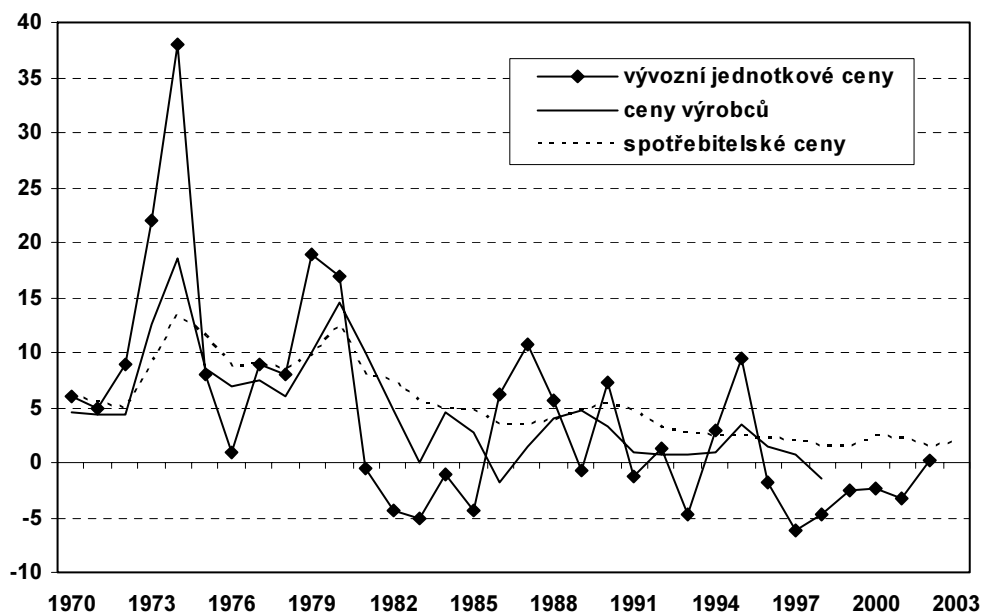
1.3. Vliv vývoje cen v mezinárodním obchodě na ceny v národních ekonomikách

Jinak sdílely osudy popisované křivkami vývoje cen v mezinárodním obchodě země exportující ropu, jinak rozvojové země závislé na vývozu ostatních komodit a jinak vyspělé ekonomiky orientované na vývoz výrobků zpracovatelského průmyslu. **Výslednicí změny vývozních a dovozních cen v roce 2000 oproti roku 1970 bylo zachování výchozích směnných relací vyspělých zemí, naproti tomu směnné relace rozvojových zemí neprodukcujících ropu se zhoršily o 14 %.** Komparativní výnosy zahraničního obchodu zemí produkujících ropu byly po roce 1980 sníženy o 15 %, ale stále inkasují efekty plynoucí ze 17násobného zvýšení svých vývozních cen v 70. letech.

Analýza vývoje cen v zahraničním obchodě se zeměmi EU

Mezi vývojem cen v mezinárodním obchodě a vývojem cen na domácích trzích je silná, obousměrná souvislost. Prvý ropný šok v roce 1973 vedl k akceleraci inflace, která se ve vyspělých zemích již počátkem 70. let pohybovala kolem 4 % na bázi cen výrobců a mezi 5 a 6 % na bázi spotřebitelských cen. V letech 1973 až 1978 rostly ceny výrobců průměrným tempem 7,6 %, spotřebitelské ceny tempem 8,3 %. Brzy bylo zřejmé, že řešení důsledků prvního ropného šoku inflací bylo dočasné, málo účinné a drahé. Na pokus OPEC o reprízu cenového šoku reagovala politika předních kapitalistických zemí tím, že postavila do popředí svých preferencí potlačení inflace. Keynesiánská doktrína byla vystřídána neoklasickou. Snížení cen základních komodit v první polovině 80. let významně přispělo k poklesu cen výrobců a následně i spotřebitelských cen. Tento vývoj pokračoval i v 90. letech. **Ceny výrobků zpracovatelského průmyslu na mezinárodních trzích jsou pod mimořádnými konkurenčními tlaky, jejich pokles mohl přispět k omezení růstu cen v národních ekonomikách.** Můžeme pozorovat určitou korelaci mezi tendencemi vývoje cen v mezinárodním obchodě a vývoje cen v národních ekonomikách vyspělých zemí. Zřetelnější je souvislost cen v mezinárodní ekonomice a cen výrobců (koeficient determinace činí v případě vztahu změn vývozních cen a cen výrobců 0,60, ve vztahu vývozních cen ke spotřebitelským cenám $R^2 = 0,47$).

Graf 3-F Souvislost vývoje cen v mezinárodním obchodě a v národních ekonomikách (vyspělé země, roční změny v %)

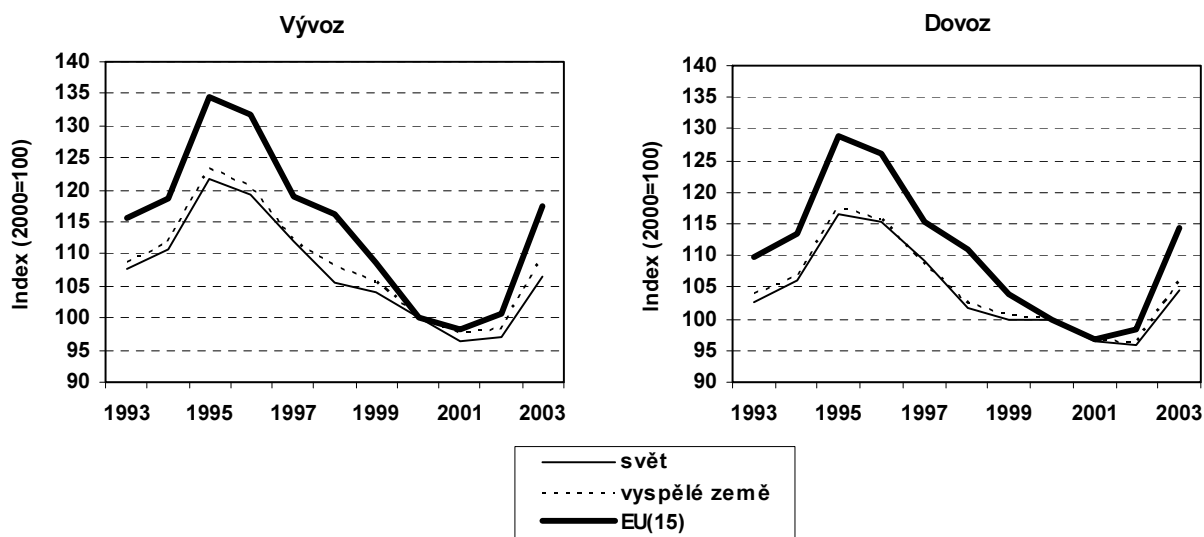

Prameny dat: International Financial Statistics – Yearbook 2004, IMF, 2005
Handbook of Statistics, UNCTAD, 2005

1.4. Ceny v zahraničním obchodě zemí Evropské unie

Dolarové ceny v zahraničním obchodě zemí Evropské unie se měnily shodně s cenami ve světovém obchodě, jejich změny byly větší.

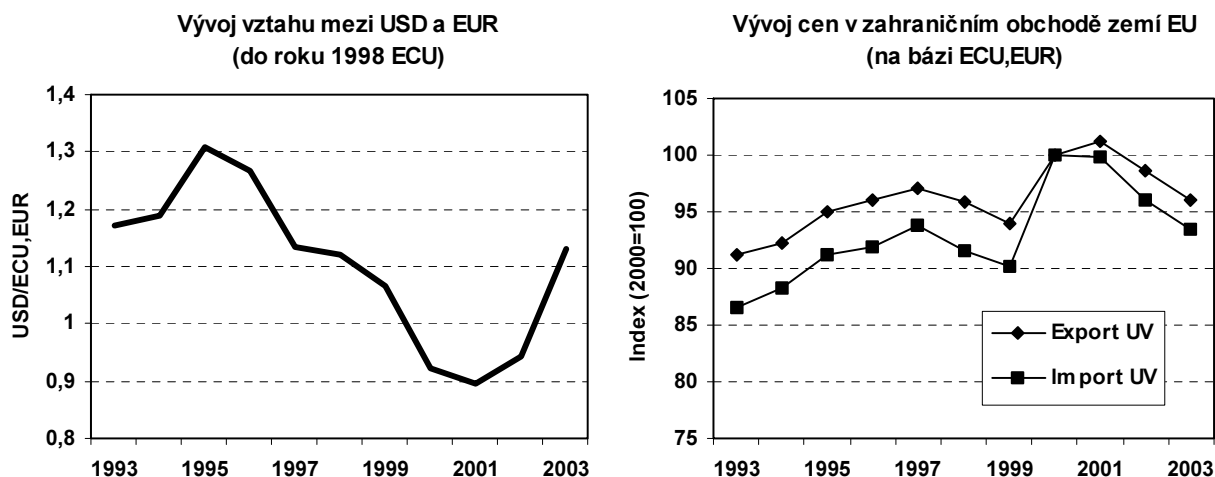
Graf 3-G Vývoj cen v zahraničním obchodě zemí EU (na bázi USD)

Pramen dat: International Financial Statistics – Yearbook 2004, IMF, 2005

Obraz, který poskytují cenové indexy, je ovlivněn měnovouází. Zatímco dolarové ceny mají tendenci k poklesu (zřetelnou zejména v konstantních dolarech), na bázi EUR (do roku 1999 ECU) převažuje jejich růst.

Graf 3-H Vliv kursových relací na zobrazení vývoje cen v obchodě zemí EU

Prameny dat: International Financial Statistics – Yearbook 2004, IMF, 2005

Handbook of Statistics, UNCTAD, 2005